

ня, банківські довгострокові кредити, вклади та позики закордонних інвесторів тощо.

Розмірковуючи про поліпшення системи управління соціально-економічними процесами в регіоні, М. П. Бутко зауважує, що сьогодні не-обхідне створення нових економічних відносин, «які одночасно передба-чають існування різних форм власності та форм ділової активності, вільного підприємництва, конкуренції, тобто тих елементів, які в сукуп-ності і складають ринкову економіку».

Таким чином, монографія М. П. Бутка — є одним з перших комп-лексних досліджень соціально-економічних проблем нашого краю, що привернуло до нього увагу Ради по вивченню продуктивних сил Украї-ни Національної Академії наук України.

Монографія написана за всіма правилами жанру «наукове видан-ня». Є тут і довідковий апарат. Список використаної літератури, яким: супроводжується праця М. П. Бутка, складається із 130 назв. На жаль, автор не зробив жодного посилання на краєзнавчі матеріали, хоча їх за останній час з'явилось чимало. Це книги В. Ф. Савченка, статті відо-мих економістів і виробничників на сторінках наукових журналів, пе-ріодичної преси.

Однак це не применшує значення монографії М. П. Бутка для на-шого регіону. Книга несе значне теоретичне навантаження з огляду на регіоналістику як науку. Вона, безперечно, зацікавить не лише науков-ців і практиків, але й тих, хто небайдужий до майбутнього Чернігівщи-ни, її економічного розвитку.

Людмила СТУДЬОНОВА.

ДОТРИМУЮЧИСЬ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ

Хорошу справу започаткував Чернігівський інститут підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів, випускаючи спільно з облуп-равлінням освіти та Чернігівським Державним педуніверситетом серію видань під загальною назвою «Нариси з історії Чернігівщини від най-давніших часів до наших днів». Необхідність такого видання викликана передовсім включенням до шкільної програми окремих тем з історії рідного краю.

Першою у серії нарисів є видана торік книжка «Наш край у VII—XIII століттях». Її автори — науковці Чернігівського державного пед-університету: доктор історичних наук, професор М. К. Бойко та кандидат історичних наук, доцент В. О. Євстратов — не переслідували мету створити самостійне наукове дослідження, а, дотримуючись принципу історизму, відтворили факти і події сивої давнини на основі фундамен-тальних праць вітчизняних істориків, в тому числі і тих, які донедавна замовчувалися, свідчень літописців, знахідок і висновків археологів, публікацій краєзнавців.

Весь найдавніший відтинок нашої минувшини автори вдало об'єд-нали у шість тем-розділів, що є своєрідними уроками для школярів.

Уже перший розділ («Природа і населення краю») насичений ці-кавими матеріалами, зокрема, про природні негаразди, зафіксовані лі-тописцями — суворі зими, повені, навали сарани, а також про заселе-ння Придесення, про «маятникові міграції», що відбувалися тут упро-довж віків, про контакти давніх сіверян із сусідніми племенами, про міжетнічні династичні шлюби чернігівських князів. Окремий розділ при-свячено населеним пунктам Чернігівщини — йдеться передовсім про

виникнення та формування головних міст краю, їхню тодішню топографію, а також про найвідоміші давньоруські городища.

Багатьма історичними і археологічними відомостями ілюстровано розділ «Заняття. Побут, Звичаї». Так, характеризуючи внутрішню торгівлю, автори розповідають про прямі водні шляхи межиріччя Десни і Дніпра, що не так давно досліджені чернігівськими археологами. Найновіші дані залучено і до висвітлення питання залізобної справи та виробництва кераміки, розвитку мурованого будівництва.

В один розділ об'єднано теми релігії і культури наших давньоруських предків, що, зрозуміло цілком закономірно: вже перші християнські храми, найперше ж монастирі, стали осередками писемності, книжності і мистецтва на Чернігово-Сіверщині. Чимало місця тут відведено найдавнішим чернігівським соборам, художній літературі, що творилася ній берегах Десни і мала здебільшого релігійний характер. А говорячи про перлину давньоруської літератури «Слово о полку Ігоревім», що своєю генетичною спорідненістю із нашим краєм пов'язана найтісніше, автори полемізують і з тими дослідниками, котрі вважають твір фальсифікатом значно пізніших віків.

Стислий і лаконічний розділ «Суспільно-політичне життя» увібрав у себе головні події становлення чернігівського князівства та князівських усобиць, без чого не уявити тогочасся. Доповнює цей розділ тема боротьби із зовнішніми нападниками — хозарами, половцями, монголо-татарами.

Наприкінці нарису подано список історичної та краєзнавчої літератури (у тому числі є і публікації журналу «Сіверянський літопис»), що акумулює в собі найповнішу інформацію з найдавнішої минувшини Придесення. Принагідно хочеться зауважити, що не зайвим був би тут і подібний список художньої літератури — можна назвати принаймні з десяток романів, повістей, оповідань і поетичних творів, що безпосередньо стосуються цього нарису.

Нарис М. К. Бойка та В. О. Євстратова, як і інші видання серії, розрахований передовсім на вчителів та учнів, але його, гадається, із задоволенням читатиме кожен, хто цікавиться сивою давниною нашого краю.

Володимир САПОН.